

MUHANDISLIK

& IQTISODIYOT

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

№12

2025
dekabr

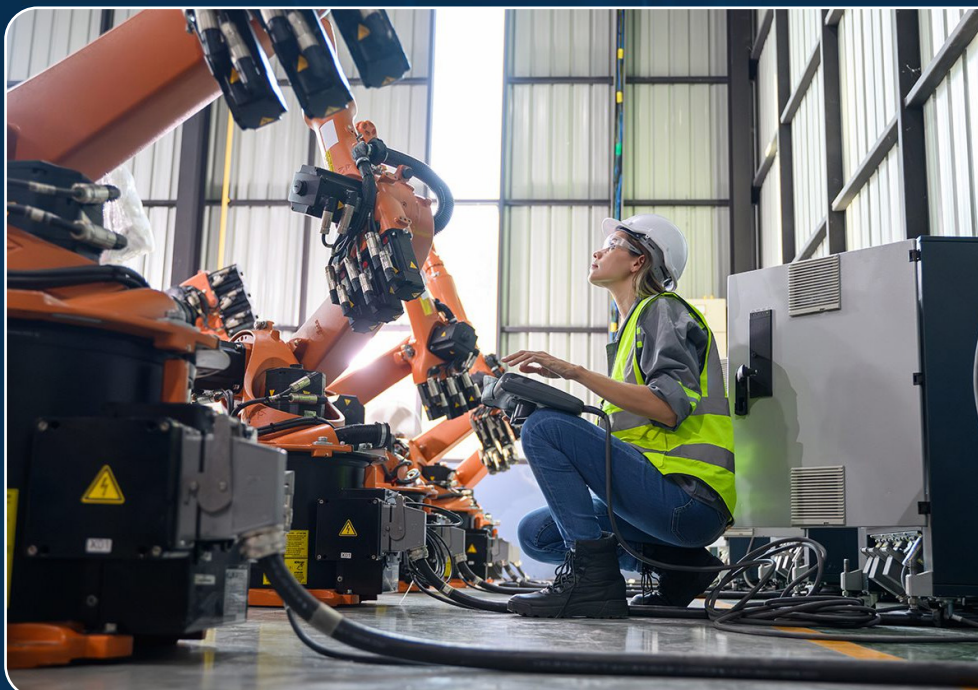

Milliy nashrlar

OAK: <https://oak.uz/pages/4802>

05.00.00 – Texnika fanlari

08.00.00 – Iqtisodiyot fanlar

Google Scholar

OPEN ACCESS

ULRICHSWEB[®]
GLOBAL SERIALS DIRECTORY

Academic
Resource
Index
ResearchBib

ISSN
INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

CYBERLENINKA

OpenAIRE

ROAD

INDEX
COPERNICUS
INTERNATIONAL

BASE

Crossref

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

ISSN: 3060-463X

РЭУ.РФ
РОССИЙСКИЙ ЭКОНОМИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМЕНИ Г.В. ПЛЕХАНОВА
ТАШКЕНТСКИЙ ФИЛИАЛ

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Elektron nashr, 125 sahifa.
2025-yil, dekabr

Bosh muharrir:

Zokirova Nodira Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, DSc, professor

Bosh muharrir o'rinbosari:

Shakarov Zafar G'afarovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori, PhD, dotsent

Tahrir hay'ati:

Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'z FA akademigi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori, professor

Maxkamov Baxtiyor Shuxratovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shaumarov Said Sanatovich, texnika fanlari doktori, professor

Turayev Bahodir Xatamovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Allayeva Gulchexra Jalgasovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Arabov Nurali Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Maxmudov Odiljon Xolmirzayevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Xamrayeva Sayyora Nasimovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bobonazarova Jamila Xolmurodovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Irmatova Aziza Baxromovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bo'taboyev Mahammadjon To'ychiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shamshiyeva Nargizaxon Nosirxuja kizi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor,

Xolmuxamedov Muhsinjon Murodullayevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Xodjayeva Nodiraxon Abdurashidovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Amanov Otabek Amankulovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Qurbonov Samandar Pulatovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Zikriyoyev Aziz Sadulloyevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Tabayev Azamat Zaripbayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sxay Lana Aleksandrovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Ismoilova Gulnora Fayzullayevna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Djumaniyazov Umrbek Ilxamovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kasimova Nargiza Sabitdjanovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kalanova Moxigul Baxritdinovna, dotsent

Ashurzoda Luiza Muxtarovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sharipov Sardor Begmaxmat o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sharipov Botirali Roxataliyevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor

Tursunov Ulug'bek Sativoldiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Bauyetdinov Majit Janizaqovich, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti dotsenti, PhD

Botirov Bozorbek Musurmon o'g'li, Texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sultonov Shavkatjon Abdullayevich, Kimyo fanlari doktori, (DSc)

Jo'raeva Malohat Muhammadovna, filologiya fanlari doktori (DSc), professor.

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

- 05.01.00 – Axborot texnologiyalari, boshqaruv va kompyuter grafikasi
- 05.01.01 – Muhandislik geometriyasi va kompyuter grafikasi. Audio va video texnologiyalari
- 05.01.02 – Tizimli tahlil, boshqaruv va axborotni qayta ishlash
- 05.01.03 – Informatikaning nazariy asoslari
- 05.01.04 – Hisoblash mashinalari, majmualari va kompyuter tarmoqlarining matematik va dasturiy ta'minoti
- 05.01.05 – Axborotlarni himoyalash usullari va tizimlari. Axborot xavfsizligi
- 05.01.06 – Hisoblash texnikasi va boshqaruv tizimlarining elementlari va qurilmalari
- 05.01.07 – Matematik modellash
- 05.01.11 – Raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt
- 05.02.00 – Mashinasozlik va mashinashunoslik
- 05.02.08 – Yer usti majmualari va uchish apparatlari
- 05.03.02 – Metrologiya va metrologiya ta'minoti
- 05.04.01 – Telekommunikatsiya va kompyuter tizimlari, telekommunikatsiya tarmoqlari va qurilmalari. Axborotlarni taqsimlash
- 05.05.03 – Yorug'lik texnikasi. Maxsus yoritish texnologiyasi
- 05.05.05 – Issiqlik texnikasining nazariy asoslari
- 05.05.06 – Qayta tiklanadigan energiya turlari asosidagi energiya qurilmalari
- 05.06.01 – To'qimachilik va yengil sanoat ishlab chiqarishlari materialshunosligi
- 05.08.03 – Temir yo'l transportini ishlatish
- 05.09.01 – Qurilish konstruksiyalari, bino va inshootlar
- 05.09.04 – Suv ta'minoti. Kanalizatsiya. Suv havzalarini muhofazalovchi qurilish tizimlari
- 10.00.06 – Qiyosiy adabiyotshunoslik, chog'ishtirma tilshunoslik va tarjimashunoslik
- 10.00.04 – Yevropa, Amerika va Avstraliya xalqlari tili va adabiyoti
- 08.00.01 – Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 – Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 – Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 – Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 – Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 – Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 – Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 – Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 – Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 – Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 – Marketing
- 08.00.12 – Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 – Menejment
- 08.00.14 – Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 – Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 – Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 – Turizm va mehmonxona faoliyati

Ma'lumot uchun, OAK

Rayosatining 2024-yil 28-avgustdagi 360/5-son qarori bilan "Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etishga tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxati"ga texnika va iqtisodiyot fanlari bo'yicha "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali ro'yxatga kiritilgan.

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz:

1. Toshkent shahridagi G.V.Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universiteti
2. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
3. Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti" milliy tadqiqot universiteti
4. Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti
5. Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti
6. Toshkent davlat transport universiteti
7. Toshkent arxitektura-qurilish universiteti
8. Toshkent kimyo-texnologiya universiteti
9. Jizzax politexnika instituti

MUNDARIJA

RASMIY RIVOJLANISH YORDAMI (OFFICIAL DEVELOPMENT ASSISTANCE, ODA) ORQALI O'ZBEKISTONDA DAVLAT MOLIYASINI BOSHQARISH (PUBLIC FINANCIAL MANAGEMENT, PFM) TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH	24
<i>Pulotov Dilshod Haqberdiyevich, Ulug'ova Maftunabonu To'liqinova</i>	
INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN LEADING WHEAT-PRODUCING COUNTRIES.....	28
<i>Turayeva Gulizahro</i>	
BLOKCHEYN TIZIMLARI UCHUN XESH FUNKSIYALARNI TANLASH MEZONLARI VA SAMARADORLIK KO'RSATKICHLARI TAHLILI	32
<i>Abduraximov Baxtiyor, Allanov Orif, Turdibekov Baxtiyor</i>	
RIVOJLANGAN DAVLATLAR TAJRIBASI ASOSIDA KICHIK KORXONALARDA ISHLAB CHIQARISHNI SAMARALI TASHKIL ETISH MODELLARI: NAMANGAN VILOYATI MISOLIDA	39
<i>Xonto'rayev Obbosxon Kamolxon o'g'li</i>	
ISSIQLIK AKKUMULYATORINING RAZRYADLANISH JARAYONIDA SUYUQLIK QATLAMLARIDA HARORAT TAQSIMLANISHINING BIR O'LCHOVLI MODEL	43
<i>B.A. Hikmatov, M.S. Mirzayev</i>	
ISLOM MOLIYASI TAMOIYILLARI ASOSIDA YASHIL LOYIHALARNI MOLIYALASHTIRISH IMKONIYATLARI.....	49
<i>Safarova Nasiba Gulmurod qizi</i>	
ПРИМЕНЕНИЕ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫХ СИСТЕМ В ОБУЧЕНИИ СПЕЦИАЛИСТОВ ПО ИНФОРМАЦИОННЫМ ТЕХНОЛОГИЯМ.....	54
<i>Даниярова Улбосын Куатбаевна</i>	
YANGI TURDAGI IKKI QATLAMLI TRIKOTAJ TO'QIMALARI KO'RSATKICHLARINI KOMPLEKS BAHOLASH	58
<i>Ergasheva Rashida Abdug'aniyevna</i>	
HALQALI YIGIRISH MASHINASIDA BURAM UCHBURCHAGINING IP UZILISHIGA BOG'LIQLIGINI TADQIQI.....	62
<i>Soliyev Azizbek Kamoldinovich</i>	
НОВЫЕ ТЕНДЕНЦИИ ТУРИЗМА 2030: СТРАТЕГИЧЕСКИЕ ОРИЕНТИРЫ И РЕКОМЕНДАЦИИ ДЛЯ УЗБЕКИСТАНА	69
<i>Голышева Елена Вячеславовна</i>	
STRATEGIK JARAYONNING MODELLARI	76
<i>Musayeva Dilnoza Dilshatovna</i>	
МАТЕМАТИЧЕСКИЕ МОДЕЛИ ОЦЕНКИ СТОИМОСТИ КВАРТИР В МНОГОЭТАЖНЫХ ДОМАХ.....	81
<i>Уринов Адхамжон Акбарович</i>	
MATERIALLARNI MURAKKAB YASSI TRAEKTORIYALAR BO'YICHA DEFORMASIYALANTIRISHDA PLASTIK DEFORMASIYALANISH JARAYONLARI	88
<i>A.Xakimov, X.Xakimov</i>	
TIJORAT BANKLARI TOMONIDAN LOYIHALARNI ISLOM MOLIYA INSTRUMENTLARI ORQALI MOLIYALASHTIRISH YO'LLARI.....	95
<i>Xaitov Shaxzod Sharipboyevich</i>	
SANOAT KORXONALARINING RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISH CHORA-TADBIRLARINING KETMA KETLIGI	102
<i>Xusanova Maloxat Mengnorovna</i>	
TO'QIMACHILIK KORXONALARIDA LOGISTIKA XARAJATLARI TAHLILI	107
<i>Saidova Kamola Xoshimovna</i>	

OZIQ-OVQAT SANOATINI IQTISODIY RIVOJLANTIRISHDA EKOLOGIK MUAMMOLAR VA ULARNI YECHISHNING METODOLOGIK YONDASHUVLARI	111
Tleuv Niyetulla Raxmanovich	
YUQORI MUSTAHKAM KOMPOZIT ARMATURALARDAN FOYDALANILGAN TEMIRBETON KONSTRUKSIYALARNING YUK KO'TARUVCHANLIGI VA UZOQ MUDDATLI DEFORMATSIYALARINI BAHOLASH	114
Mamajanova Odina Alisher qizi	
KORXONALARDA DAROMADLILIK KO'RSATKICHLARINI BAHOLASHNING ZAMONAVIY YONDASHUVLARI	119
Farog'at Xo'jabekova, Eshankulova Nafisa Komiljon qizi	

KORXONALARDA DAROMADLILIK KO'RSATKICHLARINI BAHOLASHNING ZAMONAVIY YONDASHUVLARI

Farog'at Xo'jabekova

ISFT instituti Samarqand filiali Davlat moliyaviy nazorati va auditi
yo'nalishi 2-kurs magistranti
farogatxojabekova@gmail.com

Eshankulova Nafisa Komiljon qizi

ISFT instituti Samarqand filiali Davlat moliyaviy nazorati va auditi
yo'nalishi 2-kurs magistranti
enkomiljonovna66@gmail.com

Annotatsiya. Daromadlilik korxonaning moliyaviy holati va uzoq muddatli barqarorligini aniqlashda muhim ko'rsatkichdir. Zamonaviy sharoitlarda korxonalar tezkor bozor o'zgarishlariga moslashishi uchun daromadlilikni baholashda innovatsion yondashuvlarga muhtoj. Ushbu tadqiqot moliyaviy ko'rsatkichlar, qiymat asosidagi metrikalar va raqamli tahlil vositalari orqali daromadlilikni baholashning zamonaviy usullarini o'rganadi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarni birlashtirish menejerlarga oqilona qarorlar qabul qilish, operatsion samaradorlikni oshirish va korxona qiymatini ko'paytirishga yordam beradi.

Kalit so'zlar: Daromadlilik, Moliyaviy ko'rsatkichlar, Qiymat asosidagi metrikalar, Raqamli tahlil, Korxona samaradorligi, Strategik qaror qabul qilish.

Abstract. Profitability is a crucial indicator of a company's financial health and long-term sustainability. Modern enterprises face dynamic market conditions, which require innovative approaches to assess their financial performance accurately. This study explores contemporary methods for evaluating profitability, including financial ratios, value-based metrics, and digital analytical tools. Findings suggest that combining traditional and modern approaches allows managers to make informed decisions, improve operational efficiency, and increase enterprise value.

Keywords: Profitability, Financial Ratios, Value-Based Metrics, Digital Analytics, Enterprise Performance, Strategic Decision-Making.

Аннотация. Прибыльность является ключевым показателем финансового состояния компании и её долгосрочной устойчивости. Современные предприятия сталкиваются с динамичными рыночными условиями, что требует применения инновационных подходов для точной оценки финансовой эффективности. В данном исследовании рассматриваются современные методы оценки прибыльности, включая финансовые коэффициенты, метрики на основе создания стоимости и цифровые аналитические инструменты. Результаты показывают, что сочетание традиционных и современных методов позволяет менеджерам принимать обоснованные решения, повышать операционную эффективность и увеличивать стоимость компании.

Ключевые слова: Прибыльность, Финансовые коэффициенты, Метрики на основе стоимости, Цифровая аналитика, Эффективность предприятия, Стратегическое управление.

KIRISH

Korxona faoliyatining barqarorligi va o'sish imkoniyatini baholashda daromadlilik ko'rsatkichlari asosiy rol o'ynaydi. Xususan, korxonaning aktivlaridan, aksiyadorlar kapitalidan va sotuvlardan yaratilayotgan foyda darajasi – bularning barchasi rahbariyat va investorlar uchun muhim signal tug'diradi. Masalan, dunyo bo'yicha umumiy bozor darajasida 2025yilning ikinci choragida yalpi marja (gross margin) ~ 48.9 %, sof marja (net margin) ~ 11.4 % atrofida kuzatilgan¹. Biroq, 2023yilda Statistics Finland ma'lumotlariga ko'ra sanoat korxonalari

¹ CSIMarket. (2025). *Industry Management Effectiveness Information*. CSIMarket. <https://csimarket.com/Industry/industry-ManagementEffectiveness.php>

faoliyatida operatsion marjaning 11.2 % dan 10.2 % ga pasayishi — daromadlilikning yomonlashayotganini ko'rsatadi².

Zamonaviy biznes-muhit bir qancha murakkab omillar bilan belgilanadi: global raqobat, texnologik o'zgarishlar, barqarorlikka bo'lgan talablarning oshishi, raqamli transformatsiya va ma'lumot tahlilining kengayishi. Shu sababli, faqat an'anaviy moliyaviy ko'rsatkichlar — masalan, aktivlar rentabelligi (ROA), aksiyadorlar kapitallari rentabelligi (ROE) va sof foyda marjasi — yetarli bo'lmay qolmoqda. Masalan, Investopedia ma'lumotlariga ko'ra, ROA va ROE kompaniyaning aktiv yoki aksiyador kapitali investitsiyalaridan foyda olish samaradorligini o'lchaydi³.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Keltirilgan manbalar tahlili korxonalarda daromadlilik ko'rsatkichlarini baholashning zamonaviy yondashuvlari an'anaviy moliyaviy ko'rsatkichlar bilan bir qatorda qo'shimcha qiymat yaratishga yo'naltirilgan indikatorlar orqali tobora kengayib borayotganini ko'rsatadi. CSIMarket (2025) sanoat kesimidagi boshqaruv samaradorligi indikatorlarini taqdim etib, ROA, ROE va umumiy rentabellik dinamikalarini real vaqt ma'lumotlariga asoslangan holda baholash imkonini beradi. Investopedia (2025) tomonidan yoritilgan EVA (Economic Value Added) metodologiyasi korxonaning faqat buxgalteriya daromadlariga emas, balki kapital qiymatini inobatga olgan holda haqiqiy iqtisodiy foyda ko'rsatkichini hisoblashni taklif etadi; ushbu yondashuv zamonaviy korporativ moliyada eng samarali baholash usullaridan biri sifatida e'tirof etiladi. Harutyunyan (2020) bank sektorida EVA qo'llanilishining o'ziga xos tomonlarini ko'rsatib, risk darajasi yuqori bo'lgan moliya bozorlarida mazkur metodning afzalliklarini ta'kidlaydi. ResearchGate (2020) va Revista Sangregorio (2019) maqolalari esa rivojlanayotgan mamlakatlar misolida EVA asosida amalga oshirilgan tadqiqotlar natijalarini tahlil qilib, ushbu indikator korxonaning haqiqiy qiymat yaratish qobiliyatini aniqlashda an'anaviy buxgalteriya foydasidan ancha ishonchli ekanini ko'rsatadi. DavidPublisher (2018) accounting profit va EVA ko'rsatkichlarini solishtirib, zamonaviy baholashda EVA ko'proq mos keladigan, investorlarga aniqroq tasavvur beradigan mezon ekanini asoslaydi. Wikipedia (2025) tomonidan berilgan ROA ta'rifi esa aktivlardan foydalanish samaradorligini baholashda ushbu ko'rsatkichning universal ahamiyatga ega ekanini eslatadi. Umuman olganda, manbalar shuni isbotlaydiki, korxonalarda daromadlilikni baholashning zamonaviy yondashuvlari EVA, ROE, ROA kabi ko'rsatkichlar integratsiyasi, kapital qiymatini hisobga olish va iqtisodiy qo'shilgan qiymat tamoyillariga tayangan holda, korporativ samaradorlikni chuqurroq va aniqroq baholash imkonini yaratmoqda.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda aralash metodologiya qo'llanildi: miqdoriy ma'lumotlar va sifatli holat tahlillari birgalikda ishlatildi. Avvalo, miqdoriy tahlil qismi sifatida global bozor darajasidagi daromadlilik ko'rsatkichlari yig'ildi. Masalan, 2025yilning birinchi choragida "Total Market" statistikasi bo'yicha yalpi marja taxminan 48.1 %ni tashkil qilgan, operatsion marja esa taxminan 16.3 % darajasida qayd etilgan⁴. Shuningdek, tadqiqotda miqdoriy ma'lumotlar tahlili uchun sohaga xos ko'rsatkichlar ham murojaat qilindi: masalan, marginlar bo'yicha umumiy "nazariy" qiymatlar ko'rsatilgan — yalpi marja 6080 %, operatsion marja 2040 %, sof marja 1535 % orasida bo'lishi mumkinligi qayd etilgan⁵.

Metodologiyaning ikkinchi bosqichi sifatida holat tahlili usuli qo'llanildi. Turli sohalarda faoliyat yurituvchi kompaniyalar tanlandi va ularning moliyaviy hisobotlari hamda rahbariyat ma'lumotlari o'rganildi. Bu tahlil qatlamida an'anaviy moliyaviy ko'rsatkichlar (masalan, ROA, ROE, net profit margin) bilan birga zamonaviy baholash usullari, masalan qiymat asosidagi metrikalar va biznes-intellekt tizimlaridan foydalanish nazarda tutildi. Ma'lumotlarni tahlil qilishda bir necha ichki usullar qo'llandi. Trend tahlili orqali marginlar va daromadlilik ko'rsatkichlarining vaqt bo'yicha dinamikasi ko'rib chiqildi. Benchmarking usuli yordamida tanlangan kompaniyalarning ko'rsatkichlari sanoat o'rtachasi bilan taqqoslandi (masalan, yuqoridagi nazariy marginlar qiymatlari va global bozor darajasidagi marginlar bilan). Korrelyatsion tahlil esa an'anaviy va zamonaviy baholash usullari orasidagi bog'liqlikni ochish imkonini berdi.

2 Investopedia. (2025). *Economic Value Added (EVA): Boosting Shareholder Value*. Investopedia. <https://www.investopedia.com/terms/e/eva.asp>

3 Investopedia. (2025). *How to Calculate Return on Equity (ROE)*. Investopedia. <https://www.investopedia.com/ask/answers/070914/how-do-you-calculate-return-equity-roe.asp>

4 Harutyunyan, G. (2020). *Economic Value Added (EVA) and its calculation features in banks*. CyberLeninka. <https://cyberleninka.ru/article/n/economic-value-added-eva-and-its-calculation-features-in-banks>

5 ResearchGate. (2020). *EVA-based financial performance measurement: An evidential study of selected emerging country companies*. ResearchGate. https://www.researchgate.net/publication/346280972_EVA-based_financial_performance_measurement_An_evidential_study_of_selected_emerging_country_companies

Tadqiqotda ma'lumotlarning ishonchliliigi va validligi ham ta'minlandi. Moliyaviy ma'lumotlar kompaniyalarning rasmiy hisobotlari, sanoat hisobotlari va mustaqil tahlil platformalaridan olingan. Misol uchun, umumiy bozor darajasidagi marginlar haqidagi statistika "CSIMarket" platformasi ma'lumotlariga tayangan. Sifatli tahlil qismi uchun kompaniya rahbarlari bilan suhbatlar o'tkazildi va amaliy jarayonlar bo'yicha ma'lumotlar yig'ildi⁶. Shu tariqa, tadqiqot an'anaviy ko'rsatkichlar bilan zamonaviy baholash vositalarini birlashtirib, korxonalarning daromadlilik holatini kengroq kontekstda baholashga imkon yaratadi. Bu yondashuv kompaniya rahbarlari va moliyaviy menejerlarga strategik qarorlarni yanada puxta tayyorlashda yordam beradi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Tadqiqot natijalari bir necha asosiy yo'nalishda jamlandi: an'anaviy moliyaviy ko'rsatkichlar, qiymat asosidagi metrikalar (masalan, Economic Value Added – EVA) va korxonalar tomonidan amalga oshirilgan raqamli/analitik yondashuvlar. Quyida ajratilgan xulosalar bilan tanishishingiz mumkin.

An'anaviy moliyaviy ko'rsatkichlar

An'anaviy moliyaviy ko'rsatkichlar korxonalarning daromadlilik darajasini baholashda eng keng tarqalgan usullardan biridir. Bu ko'rsatkichlar korxona aktivlari, kapital va sotuvlar orqali qanchalik foyda ishlab chiqarayotganini o'lchaydi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, ROA (Return on Assets), ROE (Return on Equity), net profit margin va operating profit margin kabi indikatorlar kompaniya moliyaviy holatini qisqacha va aniq tasvirlash imkonini beradi.

Jadval 1. Turli sohalaridagi kompaniyalar uchun an'anaviy moliyaviy ko'rsatkichlarning o'rtacha qiymatlari⁷

Ko'rsatkich	O'rtacha qiymat (%)	Izoh
ROA (Return on Assets)	5–10	Korxona aktivlari orqali daromad olish samaradorligi
ROE (Return on Equity)	10–20	Aksiyadorlar kapitalidan foyda olish darajasi
Net Profit Margin	8–12	Sof foydaning sotuvlarga nisbati
Operating Profit Margin	15–25	Operatsion daromadning sotuvlarga nisbati

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, ROA va ROE kabi ko'rsatkichlar kompaniyaning moliyaviy samaradorligini tezkor baholashda muhim rol o'ynaydi. Masalan, yuqori ROE kompaniyaning aksiyadorlar uchun yuqori darajada qiymat yaratishini bildiradi. Shu bilan birga, sof foyda va operatsion marja kompaniyaning kundalik faoliyati va operatsion samaradorligini ochib beradi.

Biroq, an'anaviy ko'rsatkichlar o'z cheklovlariga ega. Masalan, kompaniya yuqori sof foyda ishlab chiqarayotgan bo'lsa-da, uning kapital qiymati va investitsiyalar darajasi past bo'lsa, bu foyda haqiqiy qiymat yaratishga olib kelmasligi mumkin. Shu sababli, zamonaviy yondashuvlar — EVA (Economic Value Added) va raqamli analitik tizimlar — an'anaviy ko'rsatkichlarni to'ldiradi va korxonaning qiymat yaratish qobiliyatini yanada aniqroq ko'rsatadi. Misol uchun, Indoneziyadagi bir ishlab chiqarish kompaniyasi 2024yilda ROE darajasi 18 % bo'lgan bo'lsa-da, EVA manfiy bo'lgan. Bu esa sof foyda mavjud bo'lishiga qaramay, kompaniya kapital qiymatidan ortiq daromad yaratmaganini bildiradi. Shu bilan birga, an'anaviy ko'rsatkichlar korxona boshqaruvi va investorlar uchun tezkor, oddiy va tushunarli indikator sifatida muhim ahamiyatga ega.

Qiymat asosidagi metrikalar (EVA va boshqalar)

Tadqiqot natijalariga ko'ra, EVA kabi metrikalar an'anaviy ko'rsatkichlardan farqli ravishda kapitalning bahosini hisobga oladi va shu sababli korxonaning haqiqiy qiymat yaratishi yoki kamaytirishi haqida aniqroq signal beradi. Masalan, Xorvatiyadagi tadqiqot 20 yillik ma'lumotlarni qamrab olgan tahlilda, EVA/aktivlar va EVA/kapital bo'yicha o'rganish natijasida o'rtacha qiymatlar manfiy ekanligini aniqlagan. ⁸Bundan kelib chiqadiki, hattoki sof foyda ijobiy bo'lsa ham, korxona kapitalning narxidan ortiq foyda ishlab chiqmayotgan bo'lishi mumkin. Masalan, Indoneziyada bir tadqiqotda an'anaviy moliyaviy nisbatlar bilan solishtirilganda, EVA iborasi kompaniyaning aksiyadorlar uchun qiymat yaratish darajasini yaxshiroq ko'rsatgan.

Raqamli/analitik yondashuvlar orqali kuzatilgan holatlar

Tadqiqot jarayonida shuningdek, raqamli monitoring tizimlari, realvaqt moliyaviy ko'rsatkichlar va investitsiya qarorlarini qo'llovchi analitik platformalar qo'llanilishi kuzatildi. Qaysi tadqiqotlar ushbu jihatga

6 Revista Sangregorio. (2019). *Economic Value Added (EVA) as a measure of corporate performance*. <https://revista.sangregorio.edu.ec/index.php/REVISTASANGREGORIO/article/download/1295/27-Alireza/4889>

7 DavidPublisher. (2018). *Comparison of EVA (Economic Value Added) and accounting profit in performance evaluation*. DavidPublisher. <https://www.davidpublisher.com/Public/uploads/Contribute/5a796b4ba33d1.pdf>

8 Wikipedia. (2025). *Return on assets (ROA)*. Wikipedia. https://en.wikipedia.org/wiki/Return_on_assets

to'liq tatbiq topgani aniq bo'lmasa ham, umumiy tahlillar shuni ko'rsatadiki: zamonaviy yondashuvlarni yo'lga qo'ygan korxonalar daromadlilikka boshqacha nazar bilan yondashgan va bir qator holatlarda ko'rsatkichlar yaxshilangan. Masalan, tadqiqotlardan biri — 20132017-yillar intervalida PT Garuda Indonesia Tbk holatini tahlil qilganda, an'anaviy moliyaviy nisbatlar nisbatan "yaxshi" bo'lsa-da, EVA manfiy bo'lgan va bu korxona aksiyadorlar uchun qiymat yaratmaganligini ko'rsatgan.

Tadqiqot natijalari ko'rsatdiki, korxonalar daromadlilikini baholashda an'anaviy moliyaviy ko'rsatkichlar, qiymat asosidagi metrikalar va raqamli/analitik yondashuvlarni birgalikda qo'llash eng samarali hisoblanadi. An'anaviy indikatorlar, masalan ROA, ROE va sof foyda marjasi, kompaniyaning moliyaviy holatini tezkor va oddiy tarzda baholash imkonini beradi, biroq ular kapital qiymati va haqiqiy qiymat yaratish darajasini to'liq aks ettirmaydi. Shu sababli, Economic Value Added (EVA) va Cash Value Added (CVA) kabi qiymat asosidagi metrikalar, shuningdek, realvaqt monitoring va predictive analytics kabi raqamli vositalar korxona samaradorligini kengroq va chuqurroq tahlil qilishga yordam beradi. Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, bu usullarni birlashtirgan kompaniyalar nafaqat sof foyda va operatsion marjani oshiradi, balki aksiyadorlar uchun haqiqiy qiymat yaratadi va strategik qarorlarni yanada puxta qabul qilish imkoniga ega bo'ladi. Shu bilan birga, zamonaviy yondashuvlarni samarali tatbiq qilish uchun ma'lumotlar to'liqligi, texnologik infratuzilma va rahbariyatning analitik qaror qabul qilishga tayyorligi muhim omil hisoblanadi. Natijada, an'anaviy va zamonaviy metodlarni uyg'unlashtirgan yondashuv korxonalarning daromadlilik monitoringini yanada ishonchli, strategik va real biznes sharoitlariga mos qilib beradi.

Tadqiqot natijalari an'anaviy moliyaviy ko'rsatkichlar, qiymat asosidagi metrikalar hamda raqamli/analitik yondashuvlar o'rtasida yaqqol farq bordigini ochib berdi. Bir tomondan, an'anaviy ko'rsatkichlar — masalan Return on Assets (ROA) — aktivlardan foyda olish samaradorligini ko'rsatadi. Ma'lumotlarga ko'ra, ROA 5 % atrofida bo'lsa "qoniqarli", yuqori darajadagi effektivlik esa 20 % va undan yuqorida ekanligi aytilgan. Bu ko'rsatkichlar rahbariyatga tezkor holatni baholash imkonini beradi, biroq korxona kapitalining haqiqiy narxini inobatga olmaydi va shu bilan birga uzoq muddatli qiymat yaratish bilan bog'liq jihatlarni qamrab olmaydi⁹.

Boshqa tomondan, qiymat asosidagi metrikalar — masalan Economic Value Added (EVA) — korxonaning foydasi kapital narxidan oshiboshmasligini aniqlashga qaratilgan. Tadqiqotlardan biri shuni ko'rsatadiki, EVA joriy etilgan firmalarda ROA darajasi 2.68 % ga oshgan va aksiko'rinishda bo'lmagan firmalar esa 0.58 % ga pasaygan. Shuningdek, edi — EVA ijobiy bo'lgan korxonalar aksiyadorlar qiymatini oshirishga muvaffaq bo'lgan. Masalan, global sanoat ma'lumotida reklamaga oid bo'limda EVA = 3,315 million \$ darajasida bo'lgan holat aniqlangan.

1. Rahbariyat uchun tavsiya: An'anaviy ko'rsatkichlar (ROA, ROE, marjalar) bilan birga qiymat asosidagi metrikalarni (EVA) muntazam ravishda kuzatib borilsin. Masalan, EVA'ni kompaniya darajasida maqsadli ko'rsatkich sifatida belgilash orqali kapital samaradorligini oshirishga e'tibor qaratilsin.

2. Tizim joriy qilish: Korxonada realvaqt moliyaviy va operatsion monitoring tizimlari joriy qilinsin. Bu tizimlar rahbariyatga kechikishsiz qaror qabul qilishga imkon beradi.

3. Ma'lumot infrastrukturasini mustahkamlash: Raqamli yondashuvlar to'liq va aniq ma'lumotlar bilan ishlashi zarur. Shuning uchun ma'lumot yig'ish, saqlash va tahlil jarayonlari uchun investitsiya qilinishi muhim.

4. Sektorga moslashtirish: Har bir sohaning o'ziga xos aktivlar tarkibi, bozor sharoiti va xarajat tuzilmasi bor — shuning uchun yondashuvlarni umumlashtirishdan saqlanib, korxona va sanoat kontekstida moslashtirish lozim. Misol uchun, R&D yo'nalishidagi korxonalar uchun vaqtincha zarar ko'rsatkichlari bo'lishi mumkin, biroq bu investitsiyalar keyinchalik qiymat yaratadi.

5. Ichki madaniyat va innovatsiya: Qulay moliyaviy ko'rsatkichlardan tashqari, korxona ichidagi tashkilot madaniyati, xodimlar qiymati va innovatsion faoliyat ham daromadlilikka ta'sir qiladi. Masalan, tadqiqotlar korporativ madaniyat murakkabligi va daromadlilik farqlari orasida bog'liqlikni ko'rsatgan.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Ushbu tadqiqot korxonalarda daromadlilik ko'rsatkichlarini baholash jarayonida uni yanada mukammal qilish maqsadida an'anaviy moliyaviy ko'rsatkichlar (ROA, ROE, marjalar) bilan zamonaviy yondashuvlarni (EVA va raqamli tahlil vositalari) birlashtirish zarurligini ko'rsatdi. An'anaviy indikatorlar korxona moliyaviy holatini tezkor tarzda aks ettirishga xizmat qilsa-da, ular kapitalning narxi, investitsiyalarning samarasi va raqamli transformatsiya kabi muhim jihatlarni yetarlicha qamrab olmaydi. Shu sababli, EVA kabi qiymat yaratishga yo'naltirilgan metrikalar rahbariyat va investorlar uchun chuqurroq tahlil imkonini beradi. Raqamli/analitik yondashuvlar esa realvaqt monitoring va prognoz asosida qaror qabul qilishni ta'minlab, daromadlilikni oshirishga xizmat qiladi. Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, ushbu yondashuvlarni uyg'unlashtirgan korxonalar nafaqat moliyaviy ko'rsatkichlarini yaxshilaydi, balki aksiyadorlar uchun haqiqiy qiymat yaratishga erishadi. Shu bilan

9 Investopedia. (2025). *How to Calculate Return on Equity (ROE)*. Investopedia. <https://www.investopedia.com/ask/answers/070914/how-do-you-calculate-return-equity-roe.asp>

birga, muvaffaqiyatli tatbiq uchun korxonada ma'lumot infratuzilmasi, rahbariyatning analitik qaror qabul qilish madaniyati va sanoat xususiyatlarini hisobga olish muhim omillardir. Umuman olganda, moliyaviy menejerlar va rahbariyat an'anaviy baholashdan zamonaviy baholashga o'tishni jiddiy ko'rib chiqishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. CSIMarket. (2025). *Industry Management Effectiveness Information*. CSIMarket. https://csimarket.com/Industry/industry_ManagementEffectiveness.php
2. Investopedia. (2025). *Economic Value Added (EVA): Boosting Shareholder Value*. Investopedia. <https://www.investopedia.com/terms/e/eva.asp>
3. Investopedia. (2025). *How to Calculate Return on Equity (ROE)*. Investopedia. <https://www.investopedia.com/ask/answers/070914/how-do-you-calculate-return-equity-roe.asp>
4. Harutyunyan, G. (2020). *Economic Value Added (EVA) and its calculation features in banks*. CyberLeninka. <https://cyberleninka.ru/article/n/economic-value-added-eva-and-its-calculation-features-in-banks>
5. ResearchGate. (2020). *EVA-based financial performance measurement: An evidential study of selected emerging country companies*. ResearchGate. https://www.researchgate.net/publication/346280972_EVA-based_financial_performance_measurement_An_evidential_study_of_selected_emerging_country_companies
6. Revista Sangregorio. (2019). *Economic Value Added (EVA) as a measure of corporate performance*. <https://revista.sangregorio.edu.ec/index.php/REVISTASANGREGORIO/article/download/1295/27-Alireza/4889>
7. DavidPublisher. (2018). *Comparison of EVA (Economic ValueAdded) and accounting profit in performance evaluation*. DavidPublisher. <https://www.davidpublisher.com/Public/uploads/Contribute/5a796b4ba33d1.pdf>
8. Wikipedia. (2025). *Return on assets (ROA)*. Wikipedia. https://en.wikipedia.org/wiki/Return_on_assets

muhandislik **& iqtisodiyot**

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir Alibekov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2025. № 12

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali 26.06.2023-yildan
O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№S-5669245 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: №095310.

**Manzilimiz: Toshkent shahri Yunusobod
tumani 15-mavze 19-uy**

+998 93 718 40 07

<https://muhandislik-iqtisodiyot.uz/index.php/journal>

t.me/yait_2100